

oefening over N.S.B.-ers, toch feitelijk in strijd waren met synodebesluiten. Vandaar, dat ik vroeg: met welke besluiten ben ik in strijd? De rest interesseerde mij niet; op dit ééne punt wilde ik klaarheid.

Het verheugt mij, te kunnen meedeelen, dat Dr v. d. Zanden thans vraagt, waar hij dan toch gezegd heeft, dat er een passus in „De Reformatie” gestaan heeft, die in strijd kwam met enig besluit eener generale synode.

Ik ben zoo vrij, daaruit, tenzij ik nog nader mocht worden geïnformeerd, te besluiten, dat Dr v. d. Zanden van meening is, dat er geen conflict tusschen „De Reformatie” en de synode bestaat. Zoodat ik zoo vrij ben, nog eens te beweren, dat het ongeoorloofd is, te verlangen, dat de tuchttoefening over N.S.B.-ers wachten zal tot na de synode. Ik herhaal deze bewering met het besluit der synode van Middelburg voor oogen.

K. S.

Verantwoordelijkheid bij literair genot.

II.

Eerst als wij inzien dat een literair kunstwerk is gegroeid in de ziel van den kunstenaar en een zeer directe uiting is van zijn persoonlijkheid, is het mogelijk op een juiste wijze de verhouding van den lezer tot het kunstwerk te bepalen.

Bij het literair genieten komen wij in nauw contact met een persoonlijkheid die het vermogen bezit zijn geestesinhoud door het kunstwerk aan anderen bewust te maken. Door zijn kunst is de kunstenaar in staat tot zekeren graad de denkbeelden, gevoelens en verbeeldingen die hij zelf tijdens het ontstaan van het kunstwerk bezat, in den lezer te wekken tot nieuw leven.

Tot zekeren graad. Volledigheid is hierbij om twee redenen onbereikbaar.

Ten eerste is het zeer de vraag of een kunstenaar ooit in staat zal zijn om het dikwijls zeer gecompliceerde geheel van zijn ontroering zóó in taal uit te drukken, dat de beklemming zich oplost in een volledig gevoel van bevrijding. Wel wordt door kunstenaars het ideaal van volkomen evenwicht tusschen emotie en expressie vaak verheerlijkt, maar daarnaast staat de klacht, ook van groote kunstenaars, dat de beste gedichten eigenlijk die zijn die nooit zijn geschreven. Deze klacht is logisch onjuist — een niet in taal geuite ontroering is nog geen gedicht —, maar zij vindt toch haar oorsprong in het besef dat, wat in de ziel aanwezig was, nooit zijn volledige weergave in woorden vond.

Maar ook al zou men aannemen dat dit in bepaalde gevallen is gelukt, dan nog is het uitgesloten dat in een lezer dat stemmingscomplex weer geheel gelijk gewekt zou worden. Iedere stemming die door een kunstwerk wordt gewekt, is nauw verweven met de persoonlijkheid van

hem die het kunstwerk ondergaat, en wordt gedeeltelijk bepaald door karakter, aanleg en levenservaring van den lezer. Het verschil in persoonlijkheid is dus remmend van invloed op den graad van het contact tusschen lezer en kunstenaar, zooals dat bij alle mededeeling het geval is bij het rechtstreeksche, mondelinge contact tusschen twee personen.

Deze waarheid heeft geleid tot de meening dat het kunstgenot dan het hoogst zou zijn, indien de hoorder of lezer zijn persoonlijkheid tijdelijk zoo sterk mogelijk uitschakelde, en dat alleen bij de grootste passiviteit, waarbij men zich onvoorwaardelijk aan den invloed van het kunstwerk overgaf, het zuivere genieten van kunst werd bereikt. Men moest trachten tijdelijk den ander te zijn. Zij hangt samen met de opvatting dat de kunstenaar het hoogste bereikte die in staat was zijn momenteel indrukken met volkomen ontvankelijkheid passief te ondergaan en in taal weer te geven. In eenzijdige, opzettelijke toepassing heeft dit het aanzijn gegeven aan veel bleke, impressionistische stemmingspoëzie.

In deze richting ligt echter de oplossing van de moeilijkheid niet. Het kunstgenot wordt dan een soort van roes, waarin we ons zelf vergeten, ons zelf kwijt zijn, om weer „tot ons zelf te komen”, als de roes voorbij is. En dit is het juist, waartegen ons diepste innerlijk zich verzet en zich moet verzetten.

Ons waarnemen, onze ervaring is geen passief opnemen, maar een actief verbeelden. De aard van dat verbeelden wordt bepaald door ons innerlijk, met een eigen aanleg en een eigen reeks van vroegere ervaringen. Onze activiteit uit zich wel verschillend, al naar de momenteel gesteldheid van ons innerlijk, die zich ook tijdens de waarneming wijzigen kan, maar wordt niet geheel uitgeschakeld. Ons waarnemen op zichzelf is reeds een schiften; wat en hoe wij waarnemen, hangt af van onze persoonlijkheid en haar activiteit van het oogenblik.

Ook ons kunstgenot is waarneming. Daarom is het genieten van kunst niet een ondergaan van een kunstwerk, maar een indringing in een kunstwerk, d.i. een indringing in de persoonlijkheid die het kunstwerk schiep. Zooals ook het zuiverste contact tusschen twee persoonlijkheden rechtstreeks ontstaat, niet doordat de eene persoonlijkheid den invloed van de andere zoo passief mogelijk ondergaat, maar door wederkerige indringing.

Voor den Christen wordt deze indringing met behoud van eigen zelfstandigheid bewust tot roeping. Wij dienen als Christen het besef levendig te houden dat wij bij de lectuur niet maar alleen eens een boek ter hand nemen, maar in contact komen met een ander, die door een bijzonder vermogen eigen geestesinhoud in ons tot nieuw leven wekt.

Wij moeten dit vermogen zien als een gave

gevaar. Wat van het lijden van den Messias overblijft, beperkt zich tot de verachting, die hem wordt aangedaan van den kant der heidenen, 53:3, maar dat wordt dadelijk geneutraliseerd door hun bestraffing.

De exegese, naar hoe wonderlijke maatstaven ze ook placht te worden beoefend, heeft echter de geijkte voorstelling niet geheel onaangetast gelaten. Het diepergaand onderzoek, vooral van de O. T. profetieën, heeft zijn gunstigen invloed doen gelden. Men kon zich in de exegese niet blijven afmaken van Jesaja 53 op de wijze van den populair Targoom. Bovendien was bij Zach. 12 vs 10—14 duidelijk, dat in den heiligtijd voorviel de groote rouwklage over den Doorboorder.

Toen sommige rabbijnen tot het inzicht kwamen, dat hier en daar het lijden van den Messias geprofeteerd was, hebben ze een poging gewaagd, den inhoud dezer profetieën te verbinden met hun en hunner vakgenooten „dogma”, die geijkte voorstelling. Ze stonden daarbij vooral voor het probleem der tijdsbepaling van dit lijden. De periode der eigenlijke heerschappij, de tijd der heerlijkheid van den Messias, bood geen ruimte voor dit lijden. Toen vonden ze een uitkomst in een andere geijkte voorstelling; in deze, dat de tijd van het optreden van den Verwachte een bijzonder moeilijke, zware tijd zou zijn. Het lijden van den Messias zou dan wel vallen in de dagen van zijn ambtsaanvaarding. Er was trouwens nog een andere wijdverbreide meening. Volgens deze was de Messias reeds lang geboren, doch hij wachtte met zijn komst, en hield zich zoolang op, hetzij in den hemel, hetzij op de aarde, hetzij in de verborgenheid. Voorts was er nog een uitweg uit dit bezwaar in de leer der praë-existentie (het bestaan vóór de geboorte) der menschenziel. Daaraan aansluitend verlegden enkelen het lijden naar dat tijdsbestek.

Zoo kon in het leerhuis het volgende verhaal gedaan worden: Rabbi Jozua ben Levi (ca. 250) trof den profeet Elia, die aan den ingang der grafspelonk van Rabbi Simeon ben Jochai stond. Hij

van God en daarom bewonderend naspeuren wat als schoonheidsuiting in het kunstwerk aanwezig is. Dit is een zeer gecompliceerde activiteit die zich uitstrekt over alles wat tot het terrein van het aesthetische behoort en zich bij de verschillende kunstwerken op zeer verschillende dingen zal richten. Zuiverheid van compositie, uitbeelding van karakters, weergave van natuur, tekening van stemming, details van taalschoon in rhythmica en woordkeus, het groote en het kleine, dat samen het geheel van het kunstwerk vormt, vallen hieronder. Het is daarbij zeker niet altijd noodzakelijk, zelfs niet mogelijk dit alles bewust te analyseren, al zal echte kunst wel een dergelijke analyse kunnen doorstaan en er voor ons te rijker door worden, ook al ontdekken wij bepaalde zwakheden.

Hoofdzak is echter dat we het geheel en de afzonderlijkheden zien als openbaringen van schoonheid waardoor God Zichzelf verheerlijkt, ook in ons op het oogenblik dat wij het kunstwerk genieten.

Dit besef zal er ons eenzijdig toe dwingen om de naspeuring der schoonheid in het bepaalde kunstwerk zoo volledig mogelijk te doen zijn, maar ook anderzijds de levendige begeerte in ons wakker roepen om de oogen wijd open te houden voor het zondige dat in het kunstwerk tot uiting komt.

Dit legt ons allereerst den plicht op om het kunstwerk te zien als een uiting van de levensbeschouwing van den auteur en deze levensbeschouwing, zooals zij zich bij onze lectuur aan ons voordoet, kritisch te toetsen aan ons inzicht in Gods openbaring. Dit schijnt, althans tegenover het werk van een ongelovige, voor een Christen vanzelf te spreken. Toch ligt het veel minder voor de hand, dan het lijkt. Want dit toetsen van levensbeschouwing mag niet maar zijn een kritische constatering, die we onderwijl pro memorie uittrekken, om verder rustig van het schoone dat ons treft, te genieten, maar een persoonlijke beleving. God roept ons, niet alleen om Hem en den naasten lief te hebben, maar ook om de zonde te haten. Dit moest ons ook bij ons literair genieten verhinderen om het zondige koel te zien als een uiting waarmee we nu eenmaal vertrouwd zijn geraakt, die wij bij den ongelovigen, en ten deele bij den geloovigen, kunnen verwachten, en waardoor we ons literair genot niet willen laten bederven. Het moet er ons integendeel toe brengen de zonde te zien als iets waartegen de toorn Gods uitgaat, ononderbroken, ook op het oogenblik van onze lectuur.

Het is dit besef dat het ons mogelijk zal maken bij ons lezen met huivering na te speuren hoe, ook in het kunstwerk dat op dat oogenblik tot ons komt, de zonde allerlei verwringingen te weeg brengt die aan de schoonheid van het geheel afbreuk doen. Zoo ook alleen zullen wij in een juiste geesteshouding tegenover het kwaad dat zich in een kunstwerk openbaart, een tegenwicht hebben tegen de bekoring die van het zondige tot ons uitgaat. Zij zal ons zelfs de kracht en het verlangen kunnen geven om het literair genieten van een kunstwerk te staken, zoodra wij voor onszelf

sprak tot hem: Zal ik in de toekomstige wereld komen? Hij antwoordde hem: Wanneer deze Heer het wil. (Daar leidt Raschi, een Joodsch geleerde uit de Middeleeuwen uit af: De Schechina, de wolk, die Gods tegenwoordigheid aanduidt, stond bij hen.) Rabbi Jozua sprak: Twee heb ik gezien, en de stem van drie heb ik gehoord. Hij sprak tot hem: Wanneer komt de Messias? Hij antwoordde hem: Ga, vraag het hem zelf. En waar houdt hij verblijf? Aan den ingang, bij de poort van Rome. En wat is zijn kenteken? Hij zit onder de elendigen, die met ziekten beladen zijn, (herinnering aan Jesaja 53:4) en deze verbinden hun wonden alle tegelijk. (Blijkbaar wordt aan de ziekte der melaancholie gedacht.) Maar hij, de Messias, verbindt telkens zijn wonden, één voor één. Hij denkt: Misschien word ik plotseling door God geroepen tot verlossing van Israël, en nu behandel ik mijn wonden zoo, dat ik niet opgehouden word door het verbinden van alle wonden tezamen. Hij ging tot hem naar Rome, en sprak tot hem: Vrede zij U, mijn leeraar en heer. Hij zeide tot hem: Vrede zij u, bar Levi, enz.

Hier blijkt de opvatting, dat de Messias lijdt, vóór zijn optreden in het openbaar, terwijl hij zich in Rome verborgen houdt.

Andere verhalen — er zijn relatief slechts weinige — vertellen van lijden vóór zijn komen ter wereld, of noemen als de plaats van het lijden den hof van Eden. Sommige laten den tijd onbepaald.

Het lijden bestaat in bestrijding door hemelsche machten, het uitstellen der verlossing, melaancholie, lichaamslijden, gevangenis, vernedering en verachting, tijdelijk verlies der koninklijke heerschappij.

Om daar een indruk van te krijgen, leze men het volgende citaat: God heeft eerst het oerlicht geschapen, maar dat weer teruggenomen, toen Hij de hemellichten maakte. Dat oerlicht reserveert Hij voor den Messias, en de rechtvaardigen. Hij verbergt het onder Zijn troon. Eens sprak Satan tot God: Heer der wereld, dat licht dat onder den troon Uwer heerlijkheid verborgen is, voor wie is dat? Hij antwoordde: Voor hem, die u nog eens

POPULAIR-WETEN-SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Moest de Messias lijden? En sterven?

II.

Uit den profeten Targoom van Jonathan bleek ontstellend duidelijk, hoe ver men in het rabbijn-sche Jodendom de gedachte van zich afzette, dat de Messias lijden en sterven zou.

Het dogma knechtte de exegese. De geijkte voorstelling (die bedoelen we hier met dogma; de uitdrukkingwijze is misschien meer populair dan wetenschappelijk; het dogma, dat de exegese knechten zou, mag geen dogma zijn) was, dat de Messiaansche tijd niet anders brengen kon dan de volheid des heils. En dan werd dat heil gezocht buiten de vergeving, in elk geval buiten de verzoening der zonden. De Messias is hij, die met zijn woord alle vijanden van Israël neerslaat, en alle volken onder het juk van Israël dwingt. Hij zet zich op den troon zijner heerlijkheid, en richt de koningen en de machtigen der aarde. Alle dingen zijn hem geopenbaard, en niemand mag voor hem een ijdel woord spreken. En deze tijd der heerlijkheid duurt eeuwig.

Bij dergelijke voorstellingen kan van een lijden van den Messias geen sprake zijn. Vandaar, dat in den Targoom, dien we de vorige maal te lezen gaven, het lijden van den Messias wordt omgezet in een lijden van het volk Israël, 52:14; 53:3, 4, 8, 10. Of in het lijden van de volken en hun heerschers, 53:3, 7, 8. Of in het lijden der goddelozen, 53:9. In 53:5 wordt het van den Messias gezegde verstaan van den tempel. De vernedering van den Messias wordt 53:2 in haar tegen-deel verkeerdt, en zijn dragen der zonde wordt gewijzigd in een voorbede voor het volk, die vergeving bewerkt, 53:4, 5, 6, 7, 11, 12. Eindelijk wordt het sterven van den Messias verzwakt tot een bereidwilligheid, zijn leven te wagen in doods-

lijden dat wij de juiste indringing mogelijk voor ons laten. Het is dan ook op wij tegenover een voorzichtig in ons ook me antwoording bij anderen.

Maar laten vallen op den grond dat de afstanden van de aanvaardbaarheid dat God ons ontspannen van de zonde, ver op den aarde dat wij de makkelijker onder de drukte papier door haar mee een verheerlijkt majesteit kan groken woord ten wij als Ch hatend, d.i. doen.

Ook tegenover werk als geloof kritische houding ons contact zijn. Ook zijn gedeeltelijk bevrijden wij zullen in speuren hoe de uiting komt in beledingen. Wamen één te geest geleid. Hijn te bewond en zinnen bew dit van invloer kunst.

Maar ook d leiden voorbij onderworpen sullen wij mo dikwijls zullen en verzuiveren bewonderend ncht zijn werkheid gewonnen door moeten d zijn kunstwerk als — en dan verzwegen wor voor den kunst verlangten verlijzen en te uite naar en de h

beschamen zal tan sprak: He sprak: Kom en den praë-exist schrijft, en viel lijk, dat is de engelen, de vo zal. Op dat oo wier zielen oo spraken: Hee hand wij valle sprak: dat is den Messias t worden bewaa lantelieten), h lizeren juk bre oogen droef ge juk afsnijden, aan het ghem sias antwoord duren? God sp mijn hoofd, co dus zeven jaar

Wanneer uv ik onmiddellij woordde: Hee eer ziel, en m op mij, onder verloren ga. E het heil bewee dngen leven, r voor de misge dacht had te gemaakt heer levende weze van den Mess

Soms word gegeven, maar zonden van l gedachte aan Messias wekk

alspeuren wat iswerk aanwerdende activiteit die het terrein van bij de verschillende dingen positie, uitbeelding natuur, teekening hoon in rythme kleine, dat samen rmt, vallen hier tijd noodzakelijk st te analyseren, ergelijke analyse as te rijker door aalde zwakheden het geheel en de penbaringen van zelf verheerlijkt al wij het kunst-

ijds toe dwingen heid in het be-mogelijk te doen avendige begoeie-igen wijd open is in het kunstwerk

licht op om het g van de levens-

en deze levens-onze lectuur aan aan ons inzicht althans tegenover voor een Christen veel minder voor dit toetsen van r zijn een kritische pro memorie uit t schoone dat ons soonlijke beleving em en den naaste zonde te halen nair genieten ver-te zien als een vertrouwd zijn ge-ige, en ten deele achten, en waar- willen laten be-deel toe brengen gen de toom Gods het oogenblik van

ons mogelijk zal ing na te speuren op dat oogenblik verwringingen te- sid van het geheel zullen wij in een et kwaad dat zich n tegenwicht heb-et zondige tot ons racht en het ver-rair genieten van i wij voor onszel

ekomende wereld 'anneer deze Heer Joodsch geleerde De Schechina, de d aanduidt, stont vee heb ik gezien. hoord. Hij sprak as? Hij antwoord-En waar houdt hij poort van Rome. it onder de ellen-zijn, (herinnering iden hun wonder an de ziekte der j, de Messias, ver-or één. Hij denkt oor God geroepen behandel ik mijn ouden word door tesamen. Hij ging ot hem: Vrede zij te tot hem: Vrede

de Messias lijd, ar, terwijl hij zich

latief slechts wei-ir zijn komen der van het lijden ten en tijd onbepaald- g door hemelische ossing, melaatsch- i, vernedering en koninklijke heer-

krijgen, leze men eerst het oerlicht- genomen, toen Hij erlicht reserveer- schtvaardigen. Hij Eens sprak Salan cht dat onder den gen is, voor wie is i, die u nog eens

zien dat wij door de bekoring van het zondige de juiste indringing in het kunstwerk voor ons onmogelijk voelen worden, omdat wij het contact met God verliezen. Een dergelijke ervaring, die wij dan ook op zichzelf als zondig erkennen, omdat wij tegenover God zijn gaan staan, zal ons weer voorzichtiger maken bij de keuze van onze lectuur en ons ook meer bewust doen zijn van onze verantwoordelijkheid bij het aanbevelen van lectuur aan anderen.

Maar laten wij nu niet te grooten nadruk laten vallen op den plicht om lectuur te vermijden, omdat dit de aandacht zoo prettig oplichtend kan afleiden van de hoofdvraag hoe wij de wel voor ons aanvaardbare lectuur moeten beleven. Het besef dat God ook bij ons lezen, voor velen slechts een ontspanning na de dagtaak, een actief haten van de zonde van ons eischt, is dikwijls wel zeer voor op den achtergrond geraakt. Dat komt ook doordat wij de beteekenis van het boek zoo gemakkelijk onderschatten. Een boek is maar niet bedrukt papier, maar een geestesuiting die juist door haar meer blijvend karakter in sterkere mate een verheerlijking of een aanranding van Gods majesteit kan zijn dan een gedachte of een gesproken woord. Tegenover die geestesuiting moeten wij als Christen bij onze lectuur liefhebbend en hatend, d.i. levend als kind van God, Zijn wil doen.

Ook tegenover den kunstenaar die zich in zijn werk als geloovige openbaart, kan en mag onze kritische houding niet wezenlijk anders zijn. Wel zal ons contact met hem, door zijn werk, inniger zijn. Ook zijn kunstwerk is gedeeltelijk onbewust, gedeeltelijk bewust gegroeid uit zijn persoonlijkheid. Wij zullen in zijn werk kunnen en mogen nasporen hoe de invloed van den Geest van God tot uitdrukking komt in zijn denkbeelden, gevoelens en verbeeldingen. Wij zullen daardoor voelen met hem samen één te zijn in Christus, door denzelfden Geest geleid. Het zal daarom een heerlijke genade zijn te bewonderen hoe bij zijn scheppen zijn hart en zinnen bewaard zijn in Christus Jezus en hoe dit van invloed is op inhoud en vorm van zijn kunst.

Maar ook deze heerlijkheid mag ons niet verleiden voorbij te zien dat ook zijn kunstuiting onderworpen is aan de zonde. Ook zijn uitingen zullen wij moeten toetsen aan Gods openbaring. Dikwijls zullen wij daardoor ons inzicht verdiepen en verzuiveren door het zijne te aanvaarden en bewonderend genieten hoe door zijn zuiverder inzicht zijn werk ook in bijzonderheden aan schoonheid gewonnen heeft. Maar ook zullen wij er in door moeten dringen hoe verkeerdheid van inzicht zijn kunstwerk schaad, zowel door wat gezegd, als — en dat dikwijls nog meer — door wat verzwegen wordt. Juist de in ons groeiende liefde voor den kunstenaar en zijn werk moet in ons het verlangen verlevendigen ook hier de waarheid te zien en te uiten. Christus is meer dan de kunstenaar en de band aan Christus gebiedt ons ook

beschamen zal met schaamte des aangezichts. Satan sprak: Heer der wereld, toon hem mij. Hij sprak: Kom en zie hem. Toen hij hem, dat is dan den prae-existent Messias, zag, werd hij verschrikt, en viel op zijn aangezicht en sprak: Waarlijk, dat is de Messias, die eens mij en al mijn engelen, de vorsten der wereld, in de hel werpen zal. Op dat oogenblik stroomden de volken samen, wier zielen ook prae-existent worden gedacht, en spraken: Heer der wereld, wie is hij, in wiens hand wij vallen zullen? Hoe is zijn naam? God sprak: dat is de Messias. ... Toen begon God met den Messias te spreken: Deze, die aan uw zijde worden bewaard (bedoeld worden de zielen der Israëlieten), hun zonden zullen u eens onder een ijeren juk brengen en u maken als dit kalf, welks ooggen droef geworden zijn, en uw adem onder het juk afsnijden, en wegens hun zonden zal uw tong aan het gehemelte kleven. Wilt gij dat? De Messias antwoordde God: Zal deze nood vele jaren duren? God sprak: Bij uw leven en het leven van mijn hoofd, één week, d.w.z. een week van jaren, dus zeven jaar, heb ik voor u vastgezet.

Wanneer uw ziel daarover bedroefd is, vernietig ik onmiddellijk de zielen der Israëlieten. Hij antwoordde: Heer der werelden, met blijdschap mijn ziel, en met vreugde mijns harten neem ik het op mij, onder voorwaarde, dat niet één uit Israël verloren ga. En dan zegt de Messias verder, dat hij het heil bewerken wil, niet slechts voor die in zijn dagen leven, maar ook voor al de gestorvenen en voor de misgeboorten en voor allen, die God gedacht had te zullen scheppen, maar die Hij niet gemaakt heeft. In dat uur gaf God hem vier levende wezens, die den troon der heerlijkheid van den Messias dragen.

Soms wordt het doel van het lijden niet aangegeven, maar meestal is het de verzoening der zonden van Israël. Er zijn uitdrukkingen, die de gedachte aan plaatsvervangend lijden door den Messias wekken.

Algemeen zijn deze gedachten over een lijdenden

in den broeder te haten, en dus actief innerlijk en uiterlijk te bestrijden, wat in zijn werk zich als zondig openbaart.

Wordt op deze wijze het literair genot niet te opzettelijk?

Ik heb dikwijls over „moeten” gesproken, omdat wij naar een juiste wijze van literair genieten opzettelijk hebben te streven, zooals naar alle vervulling van den wil van God. Die plicht behoort echter door de eischen die wij onszelf stellen, niet te worden tot een „last, zwaar om te dragen”. Inzoverre wij onderworpen zijn aan de zonde, zal het voor ons allen blijven „een er naar jagen, of wij het ook grijpen mochten”; het element van opzettelijkheid blijft. Maar ook voor deze dingen hebben wij de belofte van den Geest die ons in alle waarheid leiden zal. Daarom zal ook bij de geestesactie van het literair genieten de opzettelijkheid afnemen en de spontaneiteit groeien, naarmate in de kern van ons wezen door de genade van Christus plicht meer en meer wordt tot behoeft.

H.

D. J. G.

III ZIELKUNDE III

De Philosophie bij het Creatianisme.

V.

Er is nog een andere weg om de oorsprong van de ziel te onderzoeken. Men kan een vergelijking maken tusschen den mensch en het dier en daaruit conclusies trekken. Wat wij gemeen hebben met dieren is het psychische, doorleefd leven. Daarom kan men spreken van „dierenpsychologie”. Soms redeneert men: Het bewustzijn maakt een inslijding tusschen het leven van de plant aan de eene zijde en dat van dier en mensch aan de andere zijde. Het bewijs voor deze stelling ontbreekt echter. Prof. F. J. J. Buytendijk zegt in zijn algemeen bekend werk: „Wij weten niet met zekerheid aan te geven, wat bewust en wat onbewust was, is en zal zijn. Daarom moet de dierenpsychologie zich buiten de vraag van het bewustzijn houden. Geen methode staat ons ten dienste om te beoordeelen of een hond zich de waarneming van zijne omgeving bewust is, of eene spin zich de waargenomen vlieg bewust wordt. De moderne dierenpsychologie bestudeert het gedrag der dieren onder allerlei natuurlijke en proefondervindelijke omstandigheden.” Het kan wel waar zijn, dat de dieren met ons het begeleidend bewustzijn deelen, doch wij zijn nog niet rijp voor het trekken van conclusies uit die gelijkheid.

Hetzelfde geldt van de tweede stelling, die men poneert op dit terrein, dat de menschen zich van de dieren onderscheiden door hun zelfbewust-

Messias nimmer geworden. De meerderheid heeft haar heerlijkheidsbeeld zonder eenigen trek van lijden, onveranderd vastgehouden.

Ook is men niet kunnen komen tot de opvatting, dat DE Messias sterven zou. Met de verbinding der traditioneele voorstellingen en de exegese van Zach. 12:10 is men op een andere wijze klaargekomen.

Toen men verstond, dat daar van het sterven van den Messias sprake is, heeft men zich een tweeden Messias gedacht. Zoo vinden we naast den Messias ben David, d.i. den eigenlijken, het verhaal van den Messias ben Jozef of ben Efraim. Ongeveer 150 na Chr. komt zijn gestalte plotseling op in de rabbijnsche literatuur. Hij wordt nader aangeduid als de Oorlogsmessias. Terwijl de Messias ben David gezalfd is voor het koningschap, is de Messias ben Jozef gezalfd voor het krijg-voeren. Zijn taak is, in de groote oorlogen, die aan het optreden van den Messias voorafgaan zullen, als legeraanvoerder in Gods dienst de zaak van Israël ter overwinning te voeren. Deze Oorlogsmessias zal in dezen strijd zijn leven verliezen.

De joodsche uitleggers hebben het eerst vermelding van hem gevonden in Deut. 33:17. Daar wordt van den eerstgeboren stier van Jozef, d.i. Efraim, gezegd, dat hij met zijn hoornen de volken, de einden der aarde allen neerslooten zal. Deze voorzegging scheen nog op vervulling te wachten. Men kon dus nog uitzien naar den grooten bedwinger der volken uit het geslacht van Efraim.

Men verbond hiermee de gedachte, dat Edom, d.i. Rome, naar Jerem. 49:20 vallen zou door een nakomeling van Rachel. De vernietiging van het Romeinsche wereldrijk werd algemeen verwacht in de dagen van den Messias. Zoo kon de held uit de nakomelingschap van Rachel, die de opdracht had, Rome te verslaan, zelf niet anders zijn dan een persoonlijkheid op de manier van den Messias, die den eigenlijken Messias ben David helpend ter zijde stond.

Verder had men de neiging, de groote en laatste verlossing van Israël door den Messias ben David, op grond van Micha 7:15, te vergelijken met de

zijn. Door deze functie zegt de mensch tot de wereld: Gij zijt niet-ik en mijn ziel is het ik, wij staan in een zekere relatie tot elkander. Gij zijt altoos wisselend, een chaos van krachten, doch ik, hoewel een stift in dat groote raderwerk, ik ben het die in u de orde, het wetmatige zie, en die zulks in de taal kan uitdrukken. Dit kan het dier niet nadoen, maar een kind beneden de drie jaar ook niet en een mensch in de droomerige puberteitsjaren ook niet. Behooren deze dan tot het dierlijke leven? Ook zijn er dieren die met wijsheid handelen, met moed en volharding. Klimmen die dan op tot den rang van zelfbewuste wezens? Er zijn herdershonden, die afgericht op den speurdienst, het zoover brengen, dat zij intuïtief beseffen, wat hun leider voor heeft. In den Z.-Afrikaanschen vrijheidsoorlog had één van de burgers een jonge baviaan gevonden. Toen de moeder van het dier naderde om haar jong weg te halen, vormde men een kring van mannen om de jonge baviaan heen. Ieder verwachtte, dat de moeder zou terugschrikken van deze massa vijanden, en haar jong in den steek zou laten. Maar neen, ze kwam nader en ze haalde dapper haar jong weg onder de oogen van de burgers, die haar vrij lieten heengaan om haar moed te beloonen. Zijn zulke daden niet gelegen op de grens van het zelfbewustzijn?

De achtergrond van het zoeken naar b.g.n. snijlijn tusschen dier en mensch is wat men in de filosofie noemt het functionalisme.

Daardoor verstaan wij de richting, die alleen let op de uitwendige relaties van de dingen, en meer bepaald op hun disposities (aanleg) tot het verrichten van acten. Daarbij ziet men af van de individuele gesteldheid van een ding, van zijn structuur (ordening), zijn samenhang met andere dingen in de wereld, en bovenal van zijn verhouding tot God als Schepper. Dit zijn juist de voornaamste factoren van onze kennis van de dingen. Zetten wij in gedachten een oogenblik naast elkander de eerste leeuw, de koning van de dieren, en de eerste mensch, het hoofd van de menscheid, welke verschillen merken wij dan op? Is hier alleen merkbaar een verschil van lager of hooger in de scala (ladder) van het bewustzijn? Of bemerken wij hier een radicaal verschil tusschen twee wezens, waarvan het ééne een klein randje van de wereld en het andere het middelpunt van de wereld is? Twee wezens waarvan het ééne onbewust God looft en het andere geroepen is om God met behulp van al het geschapene eeuwig te prijzen? Twee wezens waarvan het ééne bij den dood vergaat en het andere een onsterfelijke ziel heeft? Deze radicale verschillen tusschen mensch en dier mogen niet verwaarloosd worden. Ook niet bij het zoeken naar den oorsprong van den mensch.

De erfelijkheid bij de dieren is wezenlijk verschillend van die bij de menschen. De fokkerijen van paarden, koeien en schapen, die het ras verbeteren, gaan uit van de welten van de kruising. Zoo wilden F. Galton en K. Pearson door kruising ook het menschenras veredelen, en door sterili-

eerste verlossing van Israël door Mozes. Men zocht gaarne naar parallelen. Zooals nu aan Mozes' zijde een figuur als Jozua of Aäron gestaan had, zoo mocht aan de zijde van den Messias ben David een tweede verlosser niet ontbreken. Het schema riep om een man als die Messias ben Efraim.

En eindelijk, gelijk gezegd, waren er Messiaansche profetieën, die men toch eigenlijk niet van den Messias ben David kon uitleggen. Zoo was de Doorboorde, om wien het volk een doodenklage houdt (Zach. 12:10 v.v.) zeker een messiaansche figuur. Maar dat van die rouwklage kon onmogelijk gezegd worden van den Messias ben David; het weersprak totaal de gangbare opvatting van zijn verschijning. Zoo moest men een tweeden Messias in het leven roepen om op hem toepasselijk te verklaren de dingen, waarmee men voor den Messias ben David geen weg wist.

De Messias ben Jozef is een uitvinding der joodsche schriftgeleerdheid, om klaar te kunnen komen met de Schrift. Met behoud van eigen voorstelling. En zoo is ze een breken van de Schrift.

Gaan we nu concludeeren¹⁾, dan wordt het ons helder, dat Christus aan de Emmaüsgangers, en Paulus aan de synagoge-bezoekers in Thessalonica zonder moeite uit de Schriften konden aantoonen, dat de Messias lijden moest. Later hebben de rabbijnen hetzelfde wel moeten vinden. Doch zij, die Christus en daarmee de Schrift verworpen hadden, en hun voorstelling in onbetuigdheid gehandhaafd tegenover het kruis van Christus, moesten toen wel komen tot de allerbedenkelijkste harmonistiek. Elk van hun vondsten vertroebelden ze onmiddellijk door de verbinding ervan met hun aprioristische dogmatiek. En toch — zelfs na deze vertroebeling zijn ook zij soms nog getuigen, dat Jezus Christus de Schrift vervuld heeft.

W.

R. S.

1) De gegevens ontleende ik aan Strack-Billerbeck, Kommentar zum N. T. aus Talmud und Midrasch, II, blz. 273-299.